

МАТЕРИЈАЛНО КРИВИЧНО ПРАВО

<https://doi.org/10.7251/CEST1524139S>
REFERAT

UDK 343.634:173–053.6

ДОЗВОЉЕНИ И ПРОТИВПРАВНИ ПРЕКИД ТРУДНОЋЕ С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ЖЕНЕ МЛАЂЕ ЖИВОТНЕ ДОБИ

академик проф. др Недељко Станковић

*редовни професор на Правном факултету Европског универзитета Брчко дистрикт БиХ,
stankovicnedeljko@gmail.com; ORCID 0009-0005-5271-1458*

проф. др Албина Фазловић

*ванредни професор на Правном факултету Европског универзитета „Kallos“ Тузла,
albina_abidovic@hotmail.com*

доц. др Бегзудин Ахметовић

*доцент на Факултету за медицину, фармацију и здравство Европског универзитета Брчко
дистрикт БиХ, begzudin.ahmetovic@gmail.com*

Сажетак: Прекид трудноће забрањен је законом, осим у случајевима који су прописани законом којим су регулисани услови и поступак за прекид трудноће. Сваки прекид трудноће који је извршен супротно том закону, кажњив је по кривичном закону. У Босни и Херцеговини и малољетне дјевојке могу прекинути трудноћу под одређеним условима. У пракси се показало да то многе малољетне дјевојке и чине, па чак и оне млађе од 14 година. Циљ овог рада је да укаже на законску дистинкцију између дозвољеног и недозвољеног, односно противправног прекида трудноће, као и на положај трудних жена млађе животне доби, а нарочито малољетница, када је у питању прекид трудноће. У раду смо се користили методом анализе прописа, статистичких података, упоредноправних рјешења, а извршили смо и истраживање анкетирањем. На крају смо на основу тако стечених сазнања формирали закључак.

Кључне ријечи: трудноћа, дозвољени прекид трудноће, противправни прекид трудноће, жене млађе животне доби

1. УВОД

Прекид трудноће или абортус (*lat. abruptio graviditatis*) код жена контроверзна је тема још од античких времена. Према неким изворима (Yarmonhamadi *et. al*, 2013, 291-298) први писани трагови о извршеном побачају датирају прије више од 4.500 година у Кини, гдје прекид трудноће није сматран забрањеним, док прве забране побачаја проналазимо у Хамурабијевом закону из 1772. године прије нове ере. Од античког до савременог доба воде се жустре полемике са различитим мотивима о томе да

ли прекид трудноће треба дозволити или забранити. Мишљења су подијељена, гдје антагонисти забране, позивајући се на уставне слободе и права жена, траже либерализацију прописа о абортусу. Против су у претежном броју случајева били они који се позивају на религију, морал и етику. У савременим државама прекид трудноће се, у правилу, забрањује уз одређене изузетке кад је допуштен. У овом раду истражили смо кад је прекид трудноће дозвољен, а кад је кажњив по кривичном закону. Испитали смо како се воде статистички подаци о броју извршених побачаја, колико је извршених побачаја у Босни и Херцеговини, као и колико од тога код малолетних жена и жена млађе животне доби. Истражили смо и да ли су евентуално вођени кривични поступци или покренуте истраге за кривично дјело противправни прекид трудноће у Босни и Херцеговини у посљедњих 10 година. Анализирали смо истраживања која су вршиле свјетске и иностране организације и институти на ову тему, да би на крају формирали одговарајуће закључке.

2. ДОЗВОЉЕНИ ПРЕКИД ТРУДНОЋЕ

Живот ембриона започиње са 14. даном од зачећа (нидација), односно од момента учвршћења плода у материци жене. Од тог момента, па до зрелости плода прекид трудноће сматра се забрањеним и кажњивим, за љекаре или трећа лица која га изврше. Међутим, од овог правила постоје одговарајући изузеци, који предвиђају услове за легалан прекид трудноће. Према томе, треба разликовати легални од илегалног прекида трудноће. Забрањен је онај прекид трудноће који није у складу са важећим прописима, те као такав има карактер кривичног дјела. Дозвољен је онај прекид трудноће који је урађен у складу са прописом о условима и поступку за прекид трудноће у здравственим установама.¹ Легални прекид трудноће врши се по захтјеву труднице. За малолетне труднице и труднице лишене пословне способности захтјев подноси родитељ, односно старатељ или орган старатељства. Малолетна трудница, која је старија од 16 година, може и сама да поднесе захтјев, с тим да мора сама остваривати средства за живот по основу рада (у Федерацији БиХ), односно да има пословну способност (у Републици Српској).

Да би се удовољило захтјеву за легалан прекид трудноће, потребно је да буду испуњена два услова, и то:

- да трудноћа није старија од 10 гестацијских недјеља, и
- да се прекидом трудноће неће непосредно угрозити живот или здравље труднице. Ови услови су унифицирани у оба ентитета.

¹ У Федерацији Босне и Херцеговине преузет је Закон о условима и поступку за прекид трудноће из бивше Републике Босне и Херцеговине („Службени лист СР Босне и Херцеговине“, број 29/77), док је у Републици Српској Народна скупштина РС донијела Закон о условима и поступку за прекид трудноће („Службени гласник РС“, број 34/08).

Жена, која жели да прекине своју трудноћу, треба да се усменим захтјевом обрати љекару специјалисти чија специјализација одговара акушерству и гинекологији, а који ради у одговараћој здравственој установи. Тада љекар утврђује сљедеће, и то:

- која је старост трудноће;
- која је крвна група труднице, као и РХ фактор;
- анамнестичке податке труднице о ранијим болестима;
- самостално или у консултацији са љекарима друге специјализације утврђује да ли ће прекидом трудноће доћи до нарушавања здравственог стања труднице;
- указује трудници на могуће опасности и посљедице које се могу десити код прекида трудноће, и
- упознаје трудницу да другим методама и средствима заштите од нежељене трудноће.

Прије приступања поступку прекида трудноће, трудница мора дати писмену изјаву у којој даје своју сагласност. У којој установи ће се вршити прекид трудноће зависиће од саме трудноће, тако да ће прекид трудноће бити извршен у дому здравља или љекарској ординацији уколико трудноћа није старија од десет недјеља. Прекид трудноће која је старија од десет недјеља је законом забрањен и може се прекинути само у условима прописаним законом о условима и поступку за прекид трудноће. Прекид трудноће послје навршених десет гестацијских недјеља може се извршити:

- када се на основу медицинских индикација утврди да се на други начин не може спасити живот или отклонити тешко нарушавање здравља жене;
- када се на основу научно-медицинских сазнања може очекивати да ће се дијете родити са тешким тјелесним или душевним недостацима;
- када је до зачећа дошло извршењем кривичног дјела, и
- када се утврди постојање психосоцијалних индикација за прекид трудноће (овај услов предвиђен је само у Републици Српској).

Прекид трудноће послје двадесете недјеље старости трудноће у Федерацији БиХ је забрањен, док се у Републици Српској може извршити под горе наведеним условима, с тим што мора бити обављен на клиници или у клиничком центру. Испуњеност услова за прекид трудноће старости од десет до двадесет недјеља утврђује конзилијум њекара, а прекид трудноће обавља се у здравственој установи која има болничку службу из области гинекологије и акушерства, анестезиологије и реанимације, операциону салу и службу трансфузије крви. Након навршене двадесете недјеље, испуњеност услова за прекид трудноће у Републици Српској утврђује Етички одбор здравствене установе.

И љекар има право да одбије да изврши и дозвољен прекид трудноће, али је то право ограничено обавезом указивања хитне медицинске помоћи,

када се ради о случају акутне опасности по живот или тешког оштећења здравља труднице (Станковић, Хаџић, Фазловић, 2019, 109-112).

3. ПРОТИВПРАВНИ ПРЕКИД ТРУДНОЋЕ

Ко би противно закону о условима и поступку за прекид трудноће извршио прекид трудноће, починио би кривично дјело кажњиво по кривичном закону². Кривично дјело састоји се у прекидању трудноће бремените жене, односно уништавању човјечијег плода и његово избацавање из жене прије него што је започело рађање. Побачај може бити спонтани или насилни. Спонтани или природни побачај настаје из различитих узрока, нпр. неког обољења, хормоналног поремећаја и слично. Када се говори о кривичноправном значењу прекида трудноће, мисли се само на насилни прекид трудноће, односно побачај.

Основни облик кривичног дјела противправни прекид трудноће врши онај ко противно прописима о прекиду трудноће трудној жени с њеним пристанком изврши прекид трудноће, започне да врши прекид трудноће или јој помогне да прекине трудноћу. Објект кривичноправне заштите су здравље жене и плод у жениној утроби, од зачећа, па до тренутка рађања. Плод мора да буде жив. Пасивни субјект је трудна жена која је пристала на прекид трудноће. Радња кривичног дјела састоји се у извршењу или започињању прекида трудноће трудној жени са њеним пристанком или у помагању трудној жени да изврши прекид трудноће. Извршилац овог дјела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај. За ово кривично дјело у Федерацији БиХ и Брчко дистрикту БиХ прописана је казна затвора у трајању од три мјесеца до три године, док је у Републици Српској прописана новчана казна или казна затвора у трајању до три године (Станковић, 2023, 591-592).

Тежи облик кривичног дјела противправни прекид трудноће у Федерацији БиХ и Брчко дистрикту БиХ врши онај ко трудној жени без њеног пристанка започне чинити или учини прекид трудноће. За овај облик прописана је казна затвора у трајању од једне до осам година. Други тежи облик постоји ако је кривичним дјелом трудна жена тешко тјелесно повријеђена, или јој је здравље тешко нарушено или је проузрокована смрт трудне жене. За овај облик дјела прописана је казна затвора од шест мјесеци до пет година. Најтежи облик дјела врши онај ко прекид трудноће изврши или започне да врши трудној жени без њеног пристанка при чему је она тешко тјелесно повријеђена, или јој је здравље тешко нарушено или је проузрокована смрт трудне жене. За ово кривично дјело прописана је казна затвора од најмање једну годину.

² Чл. 171 Кривичног закона ФБиХ, чл. 130 Кривичног законика РС и чл. 168 Кривичног закона Брчко дистрикта БиХ инкриминисано је кривично дјело противправни прекид трудноће.

У Републици Српској прописана су три тежа облика. Први тежи облик чини онај ко се бави вршењем противправних прекида трудноће. За ово кривично дјело прописана је казна затвора од једне до осам година. Други тежи облик чини онај ко трудној жени без њеног пристанка, а ако је млађа од 16 година и без писмене сагласности њеног родитеља, усвојица или стараоца, изврши или започне да врши прекид трудноће. За овај облик дјела прописана је казна затвора у трајању од три до осам година. Трећи облик овог дјела врши онај ко противно прописима о прекиду трудноће трудној жени с њеним пристанком или без пристанка изврши прекид трудноће, започне да врши прекид трудноће или јој помогне да прекине трудноћу, при чему је наступила смрт, тешка тјечесна повреда или тешко нарушење здравља женског лица над којим је вршен прекид трудноће. За овај облик дјела учинилац ће се казнити затвором у трајању од шест мјесеци до пет године ако је дјело учињено са пристанком трудне жене, а ако није било пристанка, онда затвором у трајању од три до дванаест година.

Службену евиденцију о прекидима трудноће у Босни и Херцеговини воде Завод за јавно здравство Федерације БиХ и Институт за јавно здравство Републике Српске. Подаци су непотпуни, јер недостају подаци из неколико здравствених установа у којима се врше прекиди трудноће. Према тим непотпуним подацима, у просјеку се годишње изврши између 4.00 и 4.500 побачаја. Примјера ради за 2017. годину, обављено је 4.000 побачаја у Босни и Херцеговини, или 11 побачаја дневно. Током 2018. године највише побачаја обављено је у Тузланском кантону, чак 899, док у тој години у Кантону 10 није забиљежен ни један побачај. У Кантону 10 ни 2017. године није био забиљежен ни један побачај. На Универзитетском клиничком центру Републике Српске је током 2023. године урађено 170 побачаја, од чега су три труднице биле малољетне. Током 2022. године тај број био је мањи и износио је 158, од чега су биле такође три малољетнице. Од 2017. године, па до 2022. године регистровано је укупно 835 намјерних прекида трудноће у овом Центру. У Републици Српској је током 2022. године извршено укупно 1.343 прекида трудноће, од чега је 157 спонтаних, док је у 2021. години тај број износио 1.353, од чега је 142 спонтаних. У току 2020. године било их је 1.410, од чега је спонтаних 144. Током 2019. године забиљежен је 1.571 прекид трудноће, од чега 143 спонтана, док је 2018. године регистровано укупно 1.740 прекида, од чега 254 спонтаних. Труднице као најчешћи разлог за прекид трудноће наводе да не желе рађати, док су недостатак материјалних средстава и здравствени проблеми, на другом односно трећем мјесту.

Истражили смо да ли је на простору Босне и Херцеговине у периоду од 2013. до 2023. године покренута истрага од стране тужилаштва, или је покренут кривични поступак од стране суда по оптужници за кривично дјело противправни прекид трудноће. Резултат истраживања је следећи: нити једна истрага или поступак нису покренути за ово дјело у периоду од посљедњих

десет година.³ Овај податак је сигнификантан и може указивати на сиву зону побачаја који се врше у установама, а о којима надлежни органи не воде евиденцију.

У Њемачкој се годишње изврши око 100.000 прекида трудноће, што је релативно много иако се Њемачка убраја у оне европске земље које имају најстрожија правила о прекиду трудноће. Њемачко кривично законодавство предвиђало је одредбу којом се уређује начин на који љекари информишу труднице о прекиду трудноће, односно којом се забрањује рекламирање абортуса (StGB, Paragraf 219a, 1998). Под притиском јавности њемачки парламент је усвојио измјене закона у којима је брисана та одредба. Томе је највише допринио случај докторице Кристине Хенел, која је у својој пракси извршавала легалне прекиде трудноће. Она је кривично гоњена због тога што је на својој веб страници пружила информације о поступку абортуса. Осуђена је у кривичном поступку, пошто није пристала да уклони такве информације са веб странице. Од тада је вођен својеврсни политички рат љекара који проводе прекиде трудноће у циљу елиминисања спорне инкриминације параграфа 219а Кривичног закона Савезне Републике Њемачке⁴. Иначе, прекид трудноће је у Њемачкој забрањен законом (StGB, Paragraf 218, 1998) и кажњава се новчаном казном или казном затвора до три године. У посебно тешким случајевима када је прекид вршен без пристанка труднице, или је за посљедицу имао смрт или тешко оштећење здравља труднице, кажњава се казном затвора у трајању од шест мјесеци до пет године. Занимљиво је да закон предвиђа могућност и да трудница може бити починилац овог дјела. За ово дјело предвиђена је новчана казна или казна затвора за трудницу у трајању до једне године. Међутим, трудница се за покушај не кањава, док се други починиоци кажњавају и за покушај. Легални прекид трудноће је такође регулисан Кривичним закоником и то чланом који носи назив „Некажњивост побачаја“ (StGB, Paragraf 218a, 1998). Тим чланом прописани су услови, који морају бити кумулативно испуњени, да би прекид трудноће био некажњив, и то:

- када се врши на захтјев труднице која је љекару доставила потрвду о томе да је најмање три дана посјећивала консултације о планираном захвату;
- када се прекид трудноће предузима од стране љекара, и
- када трудноћа није старија од 12 недјеља.

³ У спроведеном истраживању анкетирани су Тужилаштво Унско-Санског кантона, Тужилаштво Зеничко-Добојског кантона, Тужилаштво Тузланског кантона, Окружно јавно тужилаштво у Бањој Луци, Основни суд у Добоју, Основни суд у Власеници, Основни суд у Зворнику, Основни суд у Бијељини, Општински суд у Мостару, Општински суд у Градачцу, Општински суд у Бихаћу, Општински суд у Травнику, Општински суд у Зеници, Општински суд у Бановићима.

⁴ Strafgesetzbuch – StGB – Кривични законик Савезне Републике Њемачке донијет је 13. новембра 1998. године.

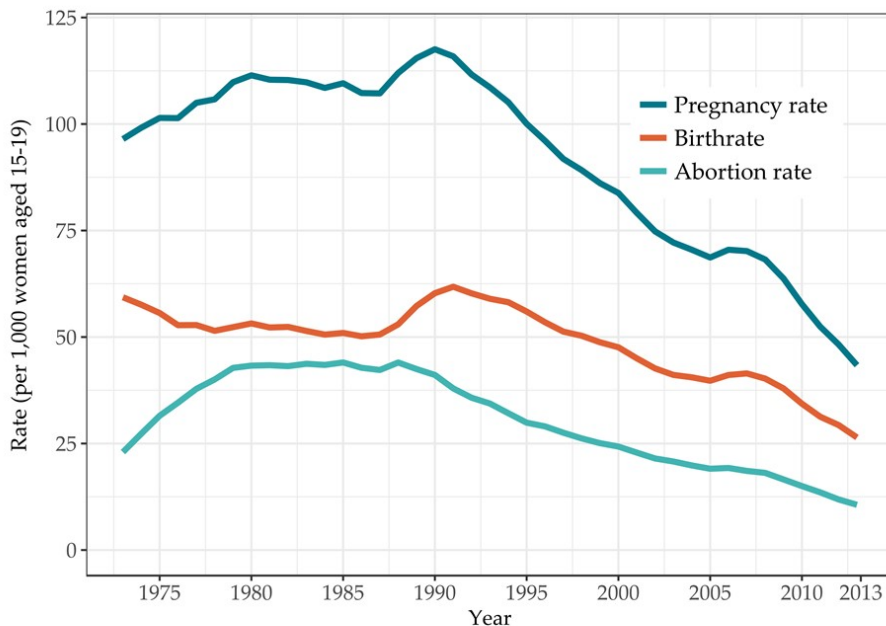
Посебно је регулисана одговорност љекара који изводи прекид трудноће. Наиме, кривично је одговоран љекар ако би извршио прекид трудноће, а да прије тога није пружио могућност трудници да се изјасни о разлозима због којих тражи прекид трудноће; ако претходно трудницу није упознао са свим битним елементима самог захвата – о току захвата, посљедицама и ризицима, као и о могућим психичким и физичким учинцима, као и без да се претходно на основу љекарског прегледа увјерио о старости трудноће (StGB, Paragraf 218c, 1998). Казна је новчана или затвор у трајању до једне године.

4. ПРЕКИД ТРУДНОЋЕ КОД ЖЕНА МЛАЂЕ ЖИВОТНЕ ДОБИ

Према подацима Свјетске здравствене организације (WHO), ограничавање приступа прекиду трудноће не смањује број извршених абортуса. Напротив, ограничавање приступа прекиду трудноће има драматичан утицај на сигурност извршеног абортуса. Скоро пола од свих извршених абортуса су несигурни, а 97% од свих тако извршених абортуса дешава се у земљама у развоју. Несигурни абортуси су узрок за 4,7 до 13,2% свих смртних случајева мајки. Процјењује се да се око 7 милиона жена у земљама у развоју сваке године лијечи у болничким установама од компликација узрокованих несигурним абортусом. Такви третмани коштају здравствене системе земаља у развоју 553 америчких долара годишње, док поједина домаћинства доживе губитак прихода од 922 милиона долара због посљедице инвалидности. У једној студији америчког Универзитета Џон Хопкинс (*John Hopkins University*) из 2019. године процијењено је да само у Нигерији годишње више од 6.000 жена изгуби живот при покушају прекида трудноће. У тој студији се закључује да у земљама у којима се прекид трудноће строжије кажњава, утолико су веће и стопе абортуса, као нпр. у Нигерији.

Посебно истраживање када су у питању абортуси код младих жена, радио је Гутмахер институт у САД-у 2013. године (*Guttmacher Institute*). Према овом истраживању, током 2013. године у САД-у је затруднило 456.000 жена млађих од 20 година, од чега је чак 7.400 млађих и од 14 година. Стопа абортуса међу женама старости 15 – 19 година током 2013. године износила је 11 од 1000 жена. У периоду од 1985. године до 2013. године, омјер извршених абортуса међу женама старости од 15 до 19 година опао је за више од једне трећине, и то са 46% на 29%. У табели 1. приказана је стопа трдуноћа, рођења и абортуса међу 1000 жена старости између 15 и 19 година. Свијетлоплава кривуља означава стопу абортуса гдје је сигнификантан пад стопе.

Figure 1. Trends in rates of pregnancy, birth and abortion per 1,000 women aged 15–19, 1973–2013

www.guttmacher.org

5. ЗАКЉУЧАК

Прекид трудноће, био дозвољен или противправан, увијек ће остати контроверзно питање. У којој мјери право на избор труднице ограничава право на живот зачетог плода, остаће вјероватно још дуго времена питање брз одговора, без обзира на степен развоја друштва. Оно што је јасно јесте граница између дозвољеног и недозвољеног прекида трудноће. Законодавац је прецизно прописао услове када је прекид трудноће дозвољен, а када је кажњив по кривичном закону. Доказали смо у овом раду да строжија регулација забране прекида трудноће не доприноси нужно смањењу броја прекида трудноће. Напротив, само ће допринијети повећању стопе несигурних прекида трудноће. Жене млађе животне доби су нарочито погођене, јер као што се види, и малољетне дјевојке су често подносиоцу захтјева за извршење прекида трудноће. Вјероватно би боља и правовремена едукација дјевојака допринијела смањењу оваквих захтјева у будуности. Осим што би такве дјевојке биле лишене емоционалног стреса, ово би свакако имало и финансијске импликације на околину у којој живе. Требало би установити ефикасан систем бриге о абортусу жена млађе животне доби, који би укључио едукацију и савјетовање. Такав систем мора бити доступан под једнаким условима свим женама млађе животне доби. Само такве жене

могу сутра постати квалитетни чланови друштва са ефикасним учешћем у друштву.

Литература

- Станковић, Н, Хацић, Џ, Фазловић, А. 2019. *Основе здравственог права*, Тузла: Европски универзитет „Kallos“ Тузла
- Станковић, Н. 20232. *Кривично право*, Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт БиХ
- Радишић, Ј. 2008. *Медицинско право*, прерађено и допуњено издање, Београд: Правни факултет Универзитета Унион у Београду
- Yar Mohammadi, H, n Zargaran, A, Vatanpour, A, Abedini, E, Adhami, S. 2013. *An Investigation into the Ancient Abortion Laws: Comparing Ancient Persia with Ancient Greece and Rome*. Acta medico-historica Adriatica: АМНА, 11 (2), pp. 291-298. Преузето са <https://hrcak.srce.hr/111069>

Прописи

- Закон о прваима, обавезама и одговорностима пацијената ФБиХ („Службене новине ФБиХ“, бр. 40/10)
- Закон о здравственој заштити ФБиХ („Службене новине ФБиХ“, бр. 46/10 и 75/13)
- Закон о условима и поступку за прекид трудноће („Службени лист СР Босне и Херцеговине“, број 29/77)
- Закон о условима и поступку за прекид трудноће („Службени гласник РС“, број 34/08)
- Кривични закон Федерације БиХ („Службене новине ФБиХ“, број 36/03, 21/04-испр., 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17 и 31/23)
- Кривични законик Републике Српске („Службени гласник РС“, број 64/17, 104/18-одлука УС, 15/21, 89/21, 73/23 и „Сл. Гласник БиХ“, број 9/24- одлука УС БиХ)
- Кривични закон Брчко дистрикта БиХ („Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, број 19/20 – пречишћен текст и 3/24)
- Кривични законик Савезне Републике Њемачке

LEGAL AND ILLEGAL TERMINATION OF PREGNANCY WITH SPECIAL REFERENCE TO YOUNG WOMEN

Nedeljko Stanković, Phd.

*Full Professor, European University of Brcko District, stankovicnedeljko@gmail.com;
ORCID 0009-0005-5271-1458*

Albina Fazlović, Phd.

Associate Professor, European University „Kallos“ Tuzla, albina_abidovic@hotmail.com

Begzudin Ahmetović, Phd.

Assistant Professor, European University of Brcko District, begzudin.ahmetovic@gmail.com

Summary: *Termination of pregnancy is prohibited by law, except in exceptional cases prescribed by the law regulating the conditions and procedure for termination of pregnancy. Any termination of pregnancy that is carried out contrary to that law is punishable under the criminal law. In Bosnia and Herzegovina, even underage girls can terminate a pregnancy under certain conditions. In practice, it has been shown that many underage girls do this, even those under 14*

years old. The aim of this article is to point out the legal distinction between permitted and illegal, i.e. illegal termination of pregnancy, as well as the position of pregnant women of a younger age, especially minors, when it comes to termination of pregnancy. In this article we used the method of analysis of regulations, statistical data, comparative legal solutions, and we also carried out research by surveying. In the end, we formed a conclusion on the basis of the

Keywords: *pregnancy, legal termination of pregnancy, illegal termination of pregnancy, younger women*